

MOSLIMSKÁ KOMUNITA V „ZAJATÍ“ MULTIKULTURALIZMU A POLITICKEJ KOREKTNOSTI

GITA GEREMEŠOVÁ – HELENA MELKUSOVÁ

Inštitút politológie
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Email: gita.geremesova@unipo.sk
helenamelkusova@unipo.sk

Abstract:

The study examines the association between the ideology of multiculturalism and political correctness. The policy of multicultural correctness is becoming obsolete as a result of vanishing universal values and the need for trans-cultural harmony. Multiculturalism accompanies politically unlimited globalization where the criterion of social justice is replaced with the criterion of differentiation and where it is diminished to cultural differences. Multiculturalism as an emancipation tool may only function under the circumstances when human rights are treated primarily as social rights. The Islamism of the Western European ghetto abuses the disparity between the political and social rights. The return to the culture of the ancient homeland (=Islam) is a reaction to poverty and a form of protest against social powerlessness.

Keywords:

Multiculturalism, Political Correctness, Islam, Islamism, Human Rights

„Koncom utópie“ nazval svoju výpoveď o multikultúrnom optimizme dnešného sveta americký historik Russell Jacoby (*1945), ideológiu, politiku i samotnú prax multikultura-

lizmu považuje za „ideológiu konca ideológií“ (cit. podľa Bauman, 2006, s. 95). Ak rozvedieme či pretlmočíme jeho názor do politicko-sociologickej roviny, ide predovšetkým o prejav tápania, bezradnosti, bezvýchodiskovosti vzdelaných vrstiev našej doby, resp. bezradnosť kultúrneho priestoru Západu ako takého. Multikulturalizmus je či donedávna bol najfrekvencovanejšou odpoveďou, ktorú nám ponúkali – a vlastne to robia doteraz – oné vzdelané elity, tvorcovia verejnej mienky, početné think-tanky vystupujúce viacmenej v službách konkrétnej politiky a reagujúc tak na krízu a „rozkývanosť“ hodnôt. Hodnôt, ktoré stoja za to, aby sme si ich vážili a rozvíjali, i pokynov, ktoré by sme mali odhodlane nasledovať. Táto odpoveď, toto ohradenie sa multikulturalizmom stalo sa kánonom politiky korektnosti a v istom zmysle jedným z prejavov fundamentalizmu v priestore politiky a politických vízií prelomu 2. a 3. tisícročia. V tejto súvislosti rôzne grémiá, inštitúty, ustanovizne i výstupy z filozoficko-sociologických štúdií si kladú otázku, či ide o stanovisko „korektné“, alebo o simulovanie aktov demokracie, mimikry politického establishmentu, paródie na tému ľudských práv, resp. ľudskosti ako takej. Nateraz sa zdá, že fenomén multikulturalizmu z podoby adorovaného, zbožšte-

ného „fetiša“ sa stále viac dostáva do polohy prežitku, akejsi antikvárie a s ňou spätého sentimentu.

Politika korektnosti či korektná (v športovej terminológii „fair hra“) politika našla si v teórii multikulturalizmu ideálneho spojenca, interpreta (vykladača) svojich stanovísk a skutkov a zároveň pokusov aplikovať jeho idey v „zabrzganej“ praxi. Prvoplánovo nehodláme znevažovať „počestný“, pravdepodobne vznesený humanistický úmysel ideológie multikulturalizmu aj vo vzťahu ku politike korektnosti. Za politickou korektnosťou multikulturalizmu a multikulturality stojí predovšetkým poznanie, že pri výlučne *etnickom* modeli menších nebude multikulturalizmus schopný riešiť konflikty vyvstávajúce (aj) z príslušnosti k odlišným univerzalistickým náboženstvám. „Prípad“ moslimských komunít a ich get v Európe je viac ako varovným mementom. Zvykli sme si vidieť náboženstvo – v optike biblických kultúr – ako vedomie určitého, konkrétneho a reálneho vzťahu k Bohu ako základu sveta, súcna, bytia. Na jednej strane je to existenciálna väzba (náboženská viera) celého človeka na tento „Základ“, božský zmysel, absolútno, posvätné, zákon, poriadok, atď. Na druhej strane – čo nie vždy rešpektujeme – táto väzba implikuje určitý výklad sveta ľudského bytia. Náboženstvo je tak svetonázor, hodnotový kánon, predstavuje ideové, normatívne a praktické matrice pre uchopenie problémov jedinca a society. „Vyspelé“ náboženstvá majú prepracovanú vierouku, dogmatiku, kult, ale i etickú koncepciu, politickú platformu, estetický kánon, atď. *Náboženstvo – to je (aj) určitý spôsob života, určitá kultúra, tradícia, mravnosť, svojbytnosť a identita.*

O kultúrotvorných a hlavne politických vlastnostiach, príťažlivosti, ambíciách a ideologických „schopnostiach“ náboženstva nás v aktuálnej prítomnosti obzvlášť presviedča islamské, resp. islamisticky orientované spoločenstvo v (západnej) Európe. Český filozof a politológ P. Barša to vysvetľuje takto: „Napätie medzi súčasným zmršťovaním i rozostupovaním sveta sa prejavuje tiež v našom vnímaní džihadistickej hrozby. Na jednej strane sa zdá, že jej vznik potvrdzuje nekonečnú priepasť medzi sekularizovaným svetom vzišlým zo západného kresťanstva a islamským svetom stavajúcim sekularizácii neprekročiteľné barié-

ry. Na strane druhej nie sme túto hrozbu schopní udržať v bezpečnej vzdialenosti tradičnými prostriedkami kontroly a obrany vlastného územia – potenciálni džihadisti sú totiž už medzi nami a môžu zaútočiť kedykoľvek a kedykoľvek. Vzrastajúce percento európskych konvertitov medzi nimi navyše podkopáva našu snahu prirátať túto hrozbu na účet islamskej civilizácie. Skôr než ako partikulárna *kultúra*, zakorenená v určitom území a rodinných vzťahoch, pôsobí radikálny islamizmus stále viac ako univerzalistická *ideológia*, ktorej stúpencom sa môže stať ktokoľvek. Skôr než výhonkom určitého náboženstva je výrazom túžby po radikálnej antisystémovej revolúcii v dobe, v ktorej stratili silu sekulárne ľavicové i pravicové ideológie, ktoré túto túžbu saturovali po veľkú časť 19. a 20. storočia (Barša, 2015, s. 3).

A nielen to. Multikulturalizmus si uvedomil, že biologicky motivovaný rasizmus už stráca na svojej sile – ak opomenieme xenofóbov atakujúcich Rómov, černochovo, Židov, gayov, – viac sa zdôrazňujú rozdiely etnické, kultúrne a jazykové; súčasné formy rasizmu nazýva etnicizmom a lingvicitomom, t. j. po biologickom darwinizme ocitáme sa v priestore jeho kultúrnej a jazykovej modifikácie.

Politika korektnosti a jej aspekt, či trajektória multikulturality, resp. ideológia multikulturalizmu – rešpektujúc dialektiku vzťahu všeobecného, zvláštneho a jednotlivého – vo svojom ideálnom koncepte tvrdí, presnejšie mala by pracovať s nasledovnou paradigmou „ľudského údely“ (J. Krejčí): za kultúrnym relativizmom a pluralizmom – či chceme alebo nechceme – mali by sa skrývať univerzálne hodnoty, ideologicky neutrálne, zbavené akéhokoľvek náboženského odtieňa, ony tvoria nový druh identity, ktorá je síce len čiastkovou identitou, lebo nie je etnická ani náboženská a v skutočnosti ani národná, ale súvisí s Rozumom, o ktorom sa dá predpokladať, že sa k nemu všetci bez rozdielu kultúrnej príslušnosti nejakým spôsobom hlásia, aspoň tí, čo si uvedomujú, že žijú na začiatku 21. storočia. „Hodnoty, čo prekračujú hranice, etnické rozdiely, národné atavizmy a historické rozdiely, sú univerzálne hodnoty. Možno ich odmietnuť, možno sa opevniť vo fantazmagóriách našich identít. Ale je to len prchavá ilúzia. Všetky krajiny, ktoré sa domnievali, že našli tretiu ces-

tu, ktorá sa odchýli od skúsenosti moderného človeka, sa púšťajú do márnej hry (...). Čas halucinačných utópií už pominul“, konštatuje iránsky filozof Dariush Shayegan (2003, s. 14).

Zdá sa však, že politike multikulturalistickej korektnosti sa zadrháva dych v dôsledku absencie univerzálnych hodnôt, rezignácie ich udržať a rozvíjať, reformulovať spoločného menovateľa v zmysle kréda, že existuje mnoho kultúr, ale iba jedna ľudskosť. Tak nejako to pochopil a formuloval v storočí formovania moderných národov, teda v 19. storočí, E. Renan slovami, že „pred kultúrou francúzskou, kultúrou nemeckou, kultúrou talianskou je kultúra ľudská“.

Politická multikulturalistická korektnosť má mnoho neprajníkov, presnejšie neúprosných kritikov, ktorí z rôznych svetonázorovo-metodologických a ideologických pozícií zatracujú daný fenomén. V euroatlantickom civilizačnom „vale“ ju obviňujú z rozpadu (žido)kresťanskej spoločnosti a následných prejavov: teroru multikulturalizmu, povinného pľutia na „kultúru bieleho muža“ a rituálne pokánie za „viny Západu“, dechristianizáciu spoločnosti, atď. Hanlivo je politická korektnosť nazývaná kultúrnym marxizmom. W. S. Lind to sformuloval nasledovne: „Politická korektnosť je v skutočnosti kultúrny marxizmus – marxizmus preformulovaný z ekonomickej do kultúrnej terminológie (...). Kultúrny marxizmus (alebo „politická korektnosť“, ak chcete) – pokračuje W. S. Lind – zdieľa s klasickým marxizmom víziu „beztriednej spoločnosti“, napr. spoločnosť nielen rovných príležitostí, ale i rovných podmienok“ (Lind, 2008). Kultúrny konzervatívce, ako William S. Lind sám seba nazval, mieni, že „v pozadí kozmetických úprav menom „senzitivita“, „tolerancia“ a „multikulturalizmus“ stojí reálne, skutočné ohrozenie Západu (Lind, 2008). Hlavnými viníkmi intelektuálneho obratu na Západe sú – podľa reprezentanta americkej (novej) kresťanskej pravice P. J. Buchanana – filozofi frankfurtskej školy, zvlášť G. Lukács, T. W. Adorno a H. Marcuse. O týchto filozofických migrantoch hovorí, že pochopili závažnú vec, a to presvedčenie, že „kým kresťanstvo a západná kultúra, imunitný systém kapitalizmu, nebudú vykorenené z duše západného človeka, marxizmus sa nemôže zakoreniť“ (Buchanan, 2004, s. 113). Preto klasici neomarxizmu a ich aktu-

álni nasledovníci sústredili sa na „revolúciu“ v kultúrach – útok na bieleho muža, ktorý donedávna diktoval „pravidlá hry“. Britský autor A. Browne nazval politickú korektnosť „útekou rozumu“¹, rovnako pomenoval aj monografiu. Navyše s podtitulom „Politická korektnosť a smrť verejné rozpravy v moderní Británii“, kde sa vytasil s názorom: „Je to systém presvedčenia a myšlienkových šablón, ktorý prenikol do mnohých aspektov moderného života, drží verejnú diskusiu v kliešťoch a rozhoduje, o čom a za akých podmienok možno vôbec hovoriť, aká politika vlády je prijateľná (...)“, na inom mieste konštatuje, že „politická korektnosť je cez všetku svoju odpornosť snahou spasiť duše pomocou jazyka“ (Browne, 2009, s. 29, 32).

Pre úplnosť dodajme, že Európu takisto obchádza „strašidlo“ xenofóbie a rasizmu, teda atakovanie politiky multikulturality, resp. chabých pokusov o jej funkčnosť. S rasizmom etnickým, náboženským, genderovým, jazykovým sa prezentujú strany krajnej pravice, ako nás presvedčajú silacke gestá politikov typu J. M. Le Pena a jeho nástupkyne, dcéry Marine Le Pen, donedávna J. Haidera, zavraždeného Pima Fortuyna, G. Wildersa či Umberta Bossiho z Ligy Severu.

Ak chceme xenofóbiu a antimultikulturalistom oponovať, musíme zdôrazniť, že Rozum Západu, jeho schopnosti kriticky nahliadať a reflektovať veci, javy, udalosti – historický proces ako taký – nie sú výsadou len jednej civilizácie. Stali sa aj v dôsledku globalizácie vlastníctvom celého ľudstva. Tak ako revolúcia neolitu obsiahla v prvej globalizácii postupne celú planétu a vytvorila ohniská veľkých civilizácií či určila podobu homo sapiens, tak aj modernita, ktorá vznikla na Západe, sa nakoniec rozšírila po celej planéte a prenikla do kultúrno-genetického kódu dnešného človeka. Nepochybne sú kultúry, ktoré hľadajú v mene etnických a náboženských hodnôt vlastné cesty, chcú relatívnu neopakovateľnosť, jedinečnosť, zvláštnosť, svojbytnosť, osobitosť povýšiť do rozmerov absolútnej a takmer Bohom zaručenej a legitimovanej výnimočnosti. V istých ohľadoch musíme s nimi súhlasiť, lebo je

¹ BROWNE, A.: Úprk rozumu. Politická korektnosť a smrť verejné rozpravy v moderní Británii. Praha: Dokořán, 2009. Anglický originál vyšiel pod názvom *The Retreat of Reason* v roku 2006.

to aj obranný reflex voči arogantnej moci Západu a chápadiel kapitálu v jeho „zlatých“, neoliberalných časoch. Uznanie kultúrnej autenticity sa však nesmie a nemôže vzdávať univerzalizmu ľudských práv, ktorý(é) vyrástol(li) z európskej tradície. Je to poistka, aby sa kultúrny pluralizmus nepremenil v relativizmus, aby v uznávaní iných v inakosti ich bytia zostával zmysel pre (objektívnu) pravdu. Ľudské práva sú potom silnejšie než práva národov, ľudské práva sú tiež silnejšie než práva kultúr.

V podobnom duchu uvažuje český teoretik M. Hrubec, ktorý uvádza, že „spojovníkom medzi kultúrami, ktoré sa viažu primárne na kultúrne definované skupiny osôb, a civilizáciou v zmysle celého ľudstva, je *interkultúrny dialóg*, ktorého významnou súčasťou je snaha o nájdenie určitej *transkultúrnej zhody*, ktorá by mohla byť zdieľaná všetkými kultúrami, a tým i celou ľudskou civilizáciou. Snaha dohovoriť sa na určitých spoločne zdieľaných základných normách robí z ľudských práv významnú tému“ (Hrubec, 2008, s. 29). Mienime, že tému ústrednú, východiskovú, s prívlastkom substanciálna. Napokon, už dlhšiu dobu existujú „vonkajšie podmienky sociálne konštruovaných univerzálií v globálnom meradle, lebo žiadne z veľkých kultúrnych okruhov už nie sú izolované a vzájomne sa ovplyvňujú“ (Hrubec, 2008, s. 32).

Abdikácia spoločenstva Západu na vlastníctvo Rozumu a jeho najvlastnejšieho rozmeru, teda kritického myslenia, sa obracia v ére bezbrehého konzumizmu a trhovej society vo svoj protiklad – povedané marcusovsky – v jednorozmerný rozum = rozum inštrumentálny = jednorozmerného človeka, ktorý znevážil a znehodnotil status rozumu, objektívnej pravdy a dehonestoval ju do podoby „pravdy vlastnej pravdy“, plurality právd (= subjektívnych úsudkov), názorov, postojov, sebeckého morálneho nihilizmu bez zázemia výtvarných kritického myslenia. Lenže „humanistický postoj je výrazne intelektuálny. Opiera sa o kritický a rozumový vzťah ku skutočnosti“, tvrdí G. H. von Wright (2001, s. 10). Rozumne sa správať znamená rozvíjať ľudské bytostné sily, pestovať cnosť zodpovednosti voči sebe i druhým, byť si vedomý morálnych a sociálnych dôsledkov svojho konania, ľudskú spolupatričnosť a solidaritu neredukovať na akty ob-

časnej dobročinnosti a účasti na charitatívnych akciách, akýchsi festivaloch nie raz exhibujúcich a samolúbych dobrodincov a mecenášov svetského i sakrálneho sveta, vyprázdnenej ľudskosti. Ľudskosť nezačína ani nekončí filantropiou, v necitlivej podobe môže uraziť, ponížiť i korumpovať...

Zvyčajne sa problém multikulturality, akéhosi „obnaženia“ mnohostí kultúr, zvykov, jazykov, tradícií, obyčajov, náboženstiev dáva do súvislosti s procesmi globalizácie, ktorá priniesla veľkú kultúrnu diskontinuitu, mnohonásobné vetvenie, planetárnu pluralitu a mobilitu informácií, obrazov, tovarov a ľudí, vyprázdnila či skôr vyprázdňuje národné štáty...

Vo vzťahu ku nami preberanej téme, teda politike a ideológii multikulturalizmu v globalizujúcom sa časopriestore a jej súvzťažnosť na svet islamských reálií, pozoruhodný je postreh Z. Baumana, ktorý konštatuje, že „multikulturalizmus je spoluhráčom politicky neobmedzenej globalizácie. Globalizujúcim silám je umožnené uniknúť pred svojimi ničivými následkami, spomedzi ktorých, viac ako čokoľvek iné, vyčnievajú nekontrolovateľné nerovnosti medzi spoločnosťami a vo vnútri spoločnosti“ (Bauman, 2006, s. 84). Domyslené do konca, Z. Bauman mieni, že niekdajší arogantný zvyk vykladať nerovnosť pomocou vrodenej menejcennosti rás bol nahradený zdanlivo humánnym opisom, ktorý absolútne nespravodlivé pomery medzi ľuďmi vydáva za nescudziteľné právo každej komunity na vlastnú formu života. Nový kulturalizmus, podobne ako starý rasizmus, usiluje sa o zmiernenie morálnych zábran a vyrovnanie so skutočnosťou ľudskej nerovnosti buď ako so situáciou, ktorá presahuje možnosti ľudskej intervencie (v prípade rasizmu), alebo ako s neutešenou situáciou, do ktorej by ľudia nemali zasahovať, aby náhodou nezničili posvätné kultúrne hodnoty. Nový kulturalistický program zmeny úzko súvisí s odstúpením od projektu „spravodlivej spoločnosti“ (Bauman, 2006, s. 84). Svetonázor kulturalizmu zamlčal, že nerovnosť je jeho vlastnou najdôležitejšou príčinou a že základným faktorom samoobnovovania rozdielov, ktoré tento svetonázor plodí, je skutočnosť, že ich vykresľuje skôr ako „neodcudziteľnú stránku slobody voľby než ako jej najdôležitejšiu prekážku“ (Bauman, 2006,

s. 84). Povedané inak a ešte raz, rezignácia kolektívnych požiadaviek na redistribúciu, resp. nahradenie kritéria sociálnej spravodlivosti kritériom rešpektovania odlišnosti, zredukovanej na kultúrne rozdiely a bujnejúci rast nerovnosti spolu úzko súvisia. Jedným z najdôležitejších aspektov takéhoto „inovujúceho“ prístupu je oslobodenie „problému uznania“ od problému redistribúcie spoločenského bohatstva. Na ceste ku „kulturalistickej“ verzii práva ľudí na uznanie boli nesplnené úlohy, týkajúce sa práva ľudí na prosperitu a dôstojný život, je tu „tendencia „kulturalistickým“ lakom pretierať všetky znepokojivé sociálne problémy“ (Bauman, 2015, 46). „A tým, čo sa snaží zakamuflovať a vytlačiť z verejnej debaty, je krutá realita sociálnej diskriminácie a deprivácie“ (Bauman, 2015, s. 47).

Globalizácia teda obnažila, zverejnila, sprístupnila kultúry, ľudí, príbehy, a nielen to. Podľa sociológa Leslieho Sklaira „globalizáciu sužujú dve krízy – triedna polarizácia a ekologická neudržateľnosť“ (Sklair, 2008, s. 49). Ak kultúry v projekte multikulturalizmu majú pestovať „poly-lóg“ (Hrubec, 2008, s. 15), vzájomne obcovať na báze spoločného menovateľa = ľudských práv, navrhuje L. Sklair hnciu silu kapitalistickej globalizácie, t. j. „kultúry – ideológie konzumerizmu“ nahradiť „kultúrou – ideológiou ľudských práv“. Ibaže, ak berieme globalizáciu ľudských práv vážne, musíme „odstrániť radikálnu dištinkciu medzi občianskymi a politickými právami na jednej strane a ekonomickými a sociálnymi právami na strane druhej“ (Sklair, 2008, s. 51). Ľudské práva sú medziľudským, spoločenským vzťahom, „hrdia sa“ univerzálnosťou v tom zmysle, že sú atribútom každej ľudskej osobnosti, vyznačujú sa Janusovou tvárou – obrátenou súčasne k morálke i k právu, nie sú len zákonom, úradným príkazom, legislatívnym počínom, prekračujú zákon, a tým vypovedajú o humanistickom potenciáli ľudských dejín a ľudského rodu ako celku. Základom deformácie poňatia ľudských práv sa stalo rozdelenie ľudských práv na politické a sociálne. „(...) modernita má obrovskú tendenciu využívať pre potreby svojej reprodukcie i také prvky, ktoré mali pôvodne slúžiť na ochranu proti jej negatívnym dopadom. A je tomu tak i v prípade ľudských práv (...). Ľudské práva, ktoré boli mienené ako nástroj obrany voči tlakom existujúcej moci, prechádzajú potom procesom od cudzenia od svojho pôvodného určenia a menia sa vo zvlášť účinný nástroj expanzie moci za akúkoľvek medzu“, mieni J. Keller (2015, s. 5).

V kultúre – ideológii konzumerizmu sú občianske a politické práva (t. j. sloboda bez štátnych zásahov) prijímané, a keby len to. Stali sa akýmisi bôžikmi, modlami, ktorým treba adorovať v obradných ceremonióch pod patronáciou štátu, lebo „ešte nikdy v dejinách nešlo ľudstvo v ústrety popretiu svojej humanity pod zástavami tak vznešenými a s heslami tak vysoko humánnymi, ako je to v tomto prípade“ (Keller, 2015, s. 5). Naproti tomu potreba garantovať minimálny sociálny poriadok, ekonomické a sociálne práva sa zdá problematická. Multikulturalizmus bude (môže byť) poctivým nástrojom emancipácie iných v ich inakosti a osobitosti len vtedy, ak ľudské práva budú aj alebo predovšetkým právami sociálnymi, lebo nie je ľudských práv bez práv sociálnych. „Chudoba je porušovaním ľudských práv“ (Cabrera, 2010, s. 39) a až následne nezdarom projektu politiky multikulturalizmu.

Problém multikulturalizmu filozoficky „obnažil“ V. Bělohradský v eseji „Súmrak multikulturalizmu“. Hneď v úvode sa priznáva k tomu, že nie je „vlastencom Západu“. Toto jeho konštatovanie je symptomatické pre ďalšie filozofické zdôvodnenie, resp. neakceptovateľnosť ideológie a politiky multikulturalizmu v priestore planetárneho glóbu. Ten je – podľa filozofa – teritórium, kde dochádza ku nadbytku komunikácie, takže je ľahké stať sa kultúrnym cudzincom. Zjednocujúce príbehy, do ktorých je zasadená identita každého z nás, sa rozpadajú do množstva stále odlišnejších fragmentov. Vyvstáva otázka, či bol (je) multikulturalizmus – expresívne povedané – liekom na prírastkom komunikácie podráždenú kožu, alebo ju naopak ešte viac rozdráždil.

Najprv ale uveďme obsah pojmov, a to výrazu „multikultúrny“, a jeho proťajšku, snád' opozita, teda „multirasový“. Podľa V. Bělohradského v spoločnosti multirasovej sú etnické či rasové rozdiely kompenzované asimiláciou – prijatím jednotného kultúrneho modelu; farba kože alebo etnický pôvod nikomu nesmie brániť v prístupe k tým úlohám, ktoré sú vo verejnom priestore privilegovanou kultúrou definované ako „najvyššie“. Naopak jad-

rom multikultúrneho je „uznanie druhého ako druhého“, a to znamená uznať jeho právo „nebyť ako my“, nechcieť byť „jedným z nás“. „Politickým dôsledkom multikulturalizmu je, že z verejného priestoru sú odstránené všetky znaky pripisujúce privilégiá západnej bielej kresťanskej „technovednej“ machistickej kultúre“ (Bělohradský, 2007, s. 205). Menšiny sa neasimilujú, rozvíjajú sa vo svojej odlišnosti, vo vnútri menšinových kultúr platia iné zákony, iné literárne hodnoty, iné kozmológie, iné legendy, iní hrdinovia...

„Multikulturalizmus je ideológiou tretej fázy kapitalizmu“, plní funkciu globálneho kapitálu, „je (...) nadstavbou spoločnosti komunikačnej hojnosti, v ktorej sa rozkladajú všetky „zjednocujúce hľadiská“, zakotvené vo „veľkých príbehoch modernosti“; v spoločnosti na inom štádiu vývoja je nerealizovateľný“ (Bělohradský, 2007, s. 208, s. 207).

„Biblia“ postmodernizmu, resp. jej autor F. Lyotard veľký príbeh moderny popísal týmito slovami: „Modernosť (...), určitý modus myslenia, výpovede, senzibility (...), sa riadi určitou Ideou (...). Touto Ideou je Idea emancipácie“ (Lyotard, 1993, s. 33). Kultúra Západu je teda jeden veľký príbeh, mýtus o vykúpení Adamovej viny láskou či osvietený príbeh duchovnej emancipácie človečenstva prostredníctvom umného, celostného, „mysliaceho“ rozumu, vedy, kultúry a gramoty vôbec. Ale éra jedného príbehu, jedného rozumu a teda i určitého konceptu sociálnej spravodlivosti (či aspoň sociálneho usporiadania) je preč, sme obklopení množstvom narácií, ktorých scenáre píšú i nové kultúry, relígie, či jednotlivci. Príčiny takejto rozpoltenosti, názorového pluralizmu, neraz prezentovaného falošnými prorokmi ako totálne víťazstvo demokracie, väzia aj v rozpade, strate viery, že cesta, po ktorej sa uberá civilizácia, má nejaký koniec, dosiahnuteľný *telos* historickej zmeny. Druhou základnou zmenou je deregulácia a privatizácia úloh a povinností modernizácie. Čo bolo pokladané za prácu, ktorú má vykonať ľudský rozum, nazeraný ako kritická kolektívna schopnosť a vlastnosť ľudského druhu, bolo rozdrobené, prenechané individuálnemu, smerom k samovláde autokratického jedinca, konzumu, trhu, v societe, kde „všetko strhovel“, ako sa kedy si vyjadril K. Kosík. Tento fatálny odklon sa odrazil v prevedení eticko-politického diskur-

zu z kontextu „spravodlivej spoločnosti“ do kontextu „ľudských práv“, ktorý tento diskurz zameriava na právo jedincov líšiť sa a podľa svojho si vyberať a voliť vlastné modely šťastia a vhodný životný štýl. V aktuálnej prítomnosti túto agendu prebrali ideológovia multikulturalizmu.

Tomuto neoliberalnému obrazu sveta a ešte lepšie skutočnosti priam ideálne korešponduje filozofovanie, resp. nefilozofovanie dneška. Súčasné myslenie (či skôr rafinované nemyslenie?) súc si vedomé radikálneho dejinného prelomu, snád' očakávania novej reformácie, svoj životný „pocit“ nazvalo postmodernizmom. Postmoderné myslenie glosoval jedinečnou esejou s jedinečným názvom „Pár topánok má rovnakú cenu ako Shakespeare“ francúzsky filozof A. Finkielkraut, kým F. Novosád o konci veľkých príbehov hovorí, že „nemá zmysel viesť spory o pravdu (...), len spory o právo na názor (...), pravdy sú takisto osobnou záležitosťou ako aj náboženské viery a umelecké vkusy (...)" (Novosád, 2003, s. 57). Kto ale nájde odvahu a určí stred, epicentrum tohto hodnotového polymorfna, nejednoznačnosti, rôznorodosti interpretačných prístupov, keď nekonečne oslavovaná a hlavne zneužívaná agenda ľudských práv „vlastní“ úmysel vytlačiť z agory, verejného priestoru záujem o veci spoločné, teda riešenie závažných problémov rázu sociálneho, ekonomického, resp. civilizácie ako takej.

Ak sa vrátíme na počiatok V. Bělohradským osnovaného súmraku multikulturalizmu, potom nám vychádza, že za oslavovanou mnohosťou, pluralitou kultúr a jej príbehov, ich rovnosťou stojí ich totálne odpolitizovanie: všetky kultúry sú si rovné – žiadna z nich už nie je schopná podriaďiť ekonomický rast nejakému inému spoločne akceptovanému cieľu, žiadna z nich už nesmie byť schopná klásť medze ekonomickému rastu. Súc konfrontovaní s nastupujúcou či už prebiehajúcou ekonomickou krízou zostáva nám iba ticho súhlasiť a podľa postmoderných receptov nenádejať sa, že veľký vodca z veľkej kultúry povedie nás malých, z malej kultúry a zbaví nás zodpovednosti za dôsledky *cudzieho*, a predsa nášho konania.

Postmoderný kontext je pozadím, resp. vyšiel v ústrety „splanenému“, a ľudskému modelu ideológie a politiky multikulturalizmu.

Spochybnil normy správania a hodnoty objektívne platné pre všetkých ľudí. Následne *mizne spoločný svet ľudí, vedomie spoločnej budúcnosti*, eticko-politický diskurz preorientoval z kontextu spravodlivej spoločnosti do kontextu „ľudských práv“, práv jedinca, len a len jedinca, vyberať seba a výlučne pre seba model(y) šťastia. Za pochybnosťami o existencii nejakej civilizačnej kompetencie stojí relativizácia, ba až absolutizácia všetkých národných, zvláštnych (individuálnych) kultúrnych modelov bez spoločného menovateľa. Smrteľným hriechom humanistickej etiky – ktorej zámerom vždy bolo prítakávať životu, rozvíjať ľudské sily, pestovať cnosť ako zodpovednosť voči sebe, a teda i druhým, vrátane cnosti solidarity je *neetika*, *aetika*, deformácia ľudských práv, ktorá väzí v ich rozdelení na práva politické a sociálne, mizne v nej prepojenie občianskych práv s právami sociálnymi, v reglemente ľudských práv sa však chudoba musí javiť ako ich porušovanie. *Korektná politika* či *politika korektnosti najprvo pozitívne narába, „manipuluje“ s právom nežiaľ v chudobe a až potom licituje s inakosťou kultúr, honosne nazývanou multikulturalita*.

Ak sa vrátíme na začiatok, k téme islamu a islamského spoločenstva či jeho komunit v (západnej) Európe, musíme najprv konštatovať, že z hľadiska vecnej religionistickej analýzy a komparácie troch monoteistických náboženských systémov, ktoré vznikli v semitskom civilizačnom priestore Predného východu, zreteľne vyplýva štruktúrna a funkcionálna blízkosť judaizmu a islamu. Judaizmus a islam z podstaty svojich základných vieroučných dogiem predpokladajú prirodzené spojenie duchovnej a svetskej (sekulárnej) roviny života spoločnosti. Obe náboženstvá vidia ako duchovný ideálny poriadok teokraciu. Obe náboženstvá potrebujú k uskutočneniu svojich cieľov nezávislú politickú entitu, v ktorej nesmú chýbať základné vlastnosti: *homogenita v duchovnom i politickom zmysle, spriaznenosť jedincov s doktrínou – kolektívne vedomie príslušnosti k Bohom ochraňovanému spoločenstvom, vedomie výnimočnosti voči tým, ktorí vieru v jediného Boha nepoznali, alebo ju zradili.*²

Nemecký religionista P. Antes o tvárnosti a zacielení islamu hovorí: „Ideálny obraz, ktorý vykresľujú teológovia rôznych islamských smerov o Muhammadovej dobe, predstavuje islam ako jednotu jazyka, mravov (adab), náboženstva, dejín, kultúry a dedičstva tradície, skrátka v jednote, ktorá je klasická, t. j. ako náboženstvo a štátno-politický spoločenský systém (dín wadawla) súčasne. Oddelenie oboch oblastí nie je pre moslimov mysliteľné ani v budúcnosti. Tým odpadá odlišovanie podľa biblického motta: „Dávajte teda, čo je cisárovo, cisárovi, a čo je Božie, Bohu“ (Mt 22, 21). Oproti tomu pre islam platí, že chce poňať človeka a svet integrálne, a preto *nepozná rozlíšenie medzi svetským a duchovným*“ (podč. G. G. – H. M.) (Antes, 2001, s. 79).

Táto výpoveď síce môže vyzeráť jednoducho, avšak jej implikácie v modernej dobe sú plné problémov, pretože sa v nej, v nadväznosti na európsky predobraz sekularizácie, začalo principiálne oddeľovať náboženstvo od politiky, práva, hospodárstva. To je realita, s ktorou bol konfrontovaný islam po prvej svetovej vojne, teda v mocensko-politických presunoch v priestore Predného východu, resp. širšom teritóriu islamského sveta.

Napriek tomu má islam v historickej pamäti zapísanú onú jednotu svetského a náboženského, pričom tieto „inštinkty“ – archetypy kultúry – akoby revitalizovali v priestore európskeho „geta“. Znásobujú mieru súdržnosti, príľnavosti v islamskej komunite, solidarita a solidárnosť alias religiózný príkaz v podobe dávania almužny pomáha novoprichodiacim prežiť. *Utiekanie sa, návrat ku zbožnosti starej vlasti a jej kultúry, teda k islamu, je reakciou na chudobu, formou protestu proti chudobe, či spôsob, ako chudobu a sociálnu vykastovanosť prežiť*. A to nehovoríme o aktuálnych útekoch narastajúceho počtu jednotlivcov do islamizmu a snahou „zavďačiť sa“ Aláhovi či už samovražedným atentátom alebo stať sa bojovníkom modernej formy kalifátu, teda islamského štátu. *Ide o tých, ktorí sa najradikálnejšie vymedzujú voči kvázi kresťanskej kultúre, ktorá ich zahнала do geta a ponúkla im „veľkorysé“ gesto v podobe (multi)kultúrnej izolácie a pocitu zbytočnosti*.

Rímska ríša, upozorňuje M. Mendel (2000), vpustila kresťanstvo do svojej civilizácie (r. 380 n. l.) pre jeho monoteizmus a prednosti vo sfére duchovnej, náboženský právny poriadok nepotrebovala. Ale i potom možno viesť jeho

² Bližšie pozri MENDEL, M.: Náboženství v boji o Palestínu: Judaizmus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu. Brno: Atlantis, 2000, s. 13 – 41.

dejinami pomerne zreteľnú *deliacu čiaru ako medzi duchovnou a svetskou mocou*, tak medzi sférou individuálneho vzťahu k Bohu a medzi cirkvou – inštitucionálnou (politicko-organizačnou) sférou. Táto disparita dvoch mocí otvorila cestu masívnej sekularizácii a splnenému obrazu kresťanstva. Český teológ a religionista Tomáš Halík konštatuje, že obsah pojmu náboženstvo sa v dejinách niekoľkokrát radikálne premenil. Na začiatku stojí antické poňatie *religio* ako sily integrujúcej spoločnosť. Túto podobu zobralo na seba kresťanstvo okolo 5. storočia po Kristovi a „zverenú“ úlohu plnilo v Európe prakticky až do príchodu moderny; potom sa – zjednodušené povedané – religiou Západu stala veda a dnes túto úlohu hrajú médiá. T. Halík uzatvára svoje úvahy akoby kacírskym konštatovaním, že „náboženstvom Európy dnes už nie je kresťanstvo a naše európske kresťanstvo už nie je náboženstvo“ (Halík, 2004, s. 23).

„Nevľúdna atmosféra a obviňovanie bez toho, aby došlo ku spáchaniu nejakého zločinu a pocity ohrozenia a neistoty (na oboch stranách údajnej bojovej línie, ako u imigrantov, tak u pôvodných obyvateľov), sú často hlavnými a najmocnejšími podnetmi ku vzájomnej nedôvere, po ktorej nasleduje separácia, prerušenie komunikácie a degenerácia teórie multikulturalizmu v realitu *multikomunitarizmu*“ (podč. G. G. – H. M.) (Bauman, 2015, s. 184). Multikomunitarizmus je civilizovaná rafinovanosť Západu, jeho bezbrehého pokrytectva, ktoré sa hrdí právom na slobodu slova, t. j. chceme (môžeme) karikovať čokoľvek vrátane proroka Mohameda a náboženstva. Ale ak príslušník arabského etnika na Facebooku schváli útok na synagógu či židovské múzeum, za svoj názor je hneď zatknutý. Majorita sa pýši slobodou slova, minorita za slobodu slova dostáva nálepku islamského radikála. A to všetko v prostredí, kde minorita zaujíma najnižšie priečky na spoločenskom rebríčku, má najväčšiu nezamestnanosť, najhoršie bývanie, nijaké alebo takmer nijaké vyhliadky, „biely muž“ jej udelil výsadu kultúrnej osobitosti, neopakovateľnosti, jedinečnosti... Škoda, že povedomie inakosti a jedinečnosti tej – ktorej minority sa viaže na viac alebo menej izolované, separované geto chudoby a beznádeje...

„Politika multikulturalizmu v Spojenom kráľovstve nepriamo prispela k vyprodukova-

niu domácich samovražedných atentátnikov“ (...), segregovaná výchova, ku ktorej multikulturalizmus prispel, natoľko mnohých z nich odtrhol od väčšinového prúdu britskej spoločnosti, že sa ľahko nechali sfanatizovať islamistami k tomu, aby sa „obetovali“ za svoje náboženstvo ako samovražední atentátnici“, tvrdí profesor Declan Conway z University of East Anglia (2009, s. 139). Kultúrne rozdiely – zásadné i triviálne, do očí bijúce i sotva vnímateľné – takto získavajú status stavebného materiálu pre konštrukciu ochranných valov, „kultúra“ sa stáva synonymom obliehanej pevnosti. Pozývať ku stolu „cudzinca“ sa stáva známou zradou a dôvodom pre ostrakizmus a vyhnanstvo...

Literatúra:

- ANTES, P.: Islám v dobe Muhammadově. In: Dějiny religionistiky. Antologie. Ed. B. Horyna – H. Pavlincová. Olomouc: Nakladatelství Olomouc 2001, s. 79 – 83.
- BARŠA, P.: Návrat (geo)politiky. In: Právo. Salon 903. Literární a kulturní příloha. 15. ledna 2015, s. 3, s. 5.
- BAUMAN, Z.: Komunita. Hľadanie bezpečia vo svete bez istôt. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2006.
- BAUMAN, Z.: Tohle není deník. Praha: Akademie 2015.
- BĚLOHRADSKÝ, V.: Soumrak multikulturalismu. In: BĚLOHRADSKÝ, V.: Společnost nevolnosti. Eseje z pozdější doby. Praha: Slon, s. 203 – 211.
- BROWNE, A.: Úprk rozumu. Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii. Praha: Dokořán 2009.
- BUCHANAN, P. J.: Smrt Západu. Jak vymírání obyvatel a invaze přistěhovalců ohrožují naši zemi a civilizaci. Praha: Mladá fronta 2004.
- CABRERA, M.: Úvahy o chudobě z hlediska lidských práv. In: Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv. Ved. red. M. Hrubec. Praha: Filosofia 2010, s. 39 – 53.
- CONWAY, D.: Doklady k Browneově tabulce pravd potlačených politickou korektností. In: FINKIELKRAUT, A.: Pár bot má stejnou cenu jako Shakespeare. In: FINKIELKRAUT, A.: Destrukce myšlení. Esej. Brno: Atlantis 1993, s. 82 – 87.
- HALÍK, T.: Vzýván i nevzýván. Evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství. Praha: Lidové noviny 2004.

- HRUBEC, M.: Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech. In: Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy. Ed. M. Hrubec. Praha: Filosofia 2008, s. 13 – 48.
- KELLER, J.: Rozpory lidských práv. In: Právo. Salon 902. Literární a kulturní příloha. 8. ledna 2015, č. 12, s. 3, s. 5.
- LIND, W. S.: Co je to politická korektnost? [online]. Altermedia ČR [cit. 18. 5. 2010]. Dostupné na internete: <http://deliandiver.org/2009/03/co-je-to-politicka-korektnost.html>
- LYOTARD, J. F.: O postmodernismu. Praha: Filosofický ústav AV ČR 1993.
- MENDEL, M.: Náboženství v boji o Palestínu: Judaismus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu. Brno: Atlantis 2000.
- NOVOSÁD, F.: Doba X. Eseje o formách politikosti. Bratislava: Iris 2003.
- SHAYEGAN, D.: Biele deti kritického rozumu. Univerzálné hodnoty obsiahli celú Zem, tak ako kedysi dávno neolitická revolúcia. In: Sme. Fórum, roč. 2., 13. 9. 2003, č. 35, s. 14.
- SKLAIR, L.: Globalizace lidských práv. In: Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy. Ed. M. Hrubec. Praha: Filosofia 2008, s. 49 – 81.
- WRIGHT, G. H.: Humanizmus ako životný postoj. Bratislava: Kalligram 2001.